

VERDENSLITTERÆR
KRITIK OG TEORI

VERDENSLITTERATUR - 1

2008

Aarhus Universitetsforlag | 

Georg Brandes

VERDENSLITTERATUR

Ordet *Verdenslitteratur* stammer fra Goethe. Han brugte det første Gang i Aaret 1827 som Overskrift over Epigrammet *Wie David königlich zur Harfe sang*, der gaar ud paa, at alle Folkeslags Poesi udgør en eneste harmonisk Klodernes Sang, og som slutter med Ønsket om, at alle Folkeslag under den samme Himmel vel til mode maa glæde sig ved samme Gaver. I *Ueber Kunst und Alterthum* anvendte han Aaret efter Ordet for anden Gang i Stykket *Fernerer über Weltliteratur*. Det franske Tidsskrift *Globe* havde da i en Artikel givet en Art Svar paa det af Goethe udtalte Ord, at i en saa bevæget Tidsalder som Datidens og med den større Meddelsomhed mellem Landene vilde der kunne haabes paa en Verdenslitteratur. *Globe* mindede om, at det latinske Sprog i tidligere Tider betingede en saadan, dog med den Indskrænkning, at i dette Sprog kun Folkeslagenes Intelligens, ikke deres Hjerter og Poesi kunde mødes. Nu derimod havde Rejserne, Sprogstudiet, Tidsskrift- og Blad-Litteraturen frembragt langt inderligere Forhold mellem Nationerne, end der i gamle Dage fandtes.

Goethe knyttede hertil forskellige Bemærkninger. Han indrømmede, at det, der tiltaler Mængden, vil kunne udbrede sig grænseløst, hvad ikke vil lykkes det Alvorlige og egentlig Dygtige. Men han hævdede, at i en Verdenslitteratur "vilde de, der har viet deres Liv til det Højere og i højere Forstand Frugtbar lære hverandre hurtigere og nærmere at kende." Han sluttede med at henvise til den Gavn, som ikke blot Dagbladene, der jo i Datiden var saare ringe, men kritiske og hengivende Tidsskrifter gjorde med Hensyn til at lette den aandelige Samfærdsel mellem Folkene.

Naar jeg nu uden Hensyn til den store Ophavsmand til Ordet, spørger mig selv: Hvad er Verdenslitteratur? – saa forekommer det mig, at man i første Linje maa tænke paa de naturvidenskabelige Opdageres og Opfinderes

Værker. Hvad Pasteur, Darwin, Bunsen eller Helmholtz har skrevet, det er ubetinget Verdensliteratur, henvender sig ligefrem til Menneskeheden og beriger hele Menneskeheden. Visse Rejsebeskrivelser som Stanley's eller Nansen's tilhører den ligeledes utvivlsomt.

Historieskrivernes Værker, selv de størstes, synes mig ikke ganske paa samme Maade at tilhøre Verdenslitteraturen, fordi de efter Sagens Natur er mindre endegyldige, nødvendigvis har et meget personligt Præg og derved nærmest henvender sig til Forfatterens Landsmænd, der i Reglen vil staa ham som Personlighed nær. Saa fortrinlige Værker som Carlyle's *Oliver Cromwell*, Michelet's *Frankrigs Historie* eller Mommsen's *Romerske Historie* er trods Forfatternes Lærdom og Aand som videnskabelige Værker ikke afsluttende, kan kun, forsaavidt de er Kunstværker, betragtes som uangribelige, hvad naturligvis ikke udelukker, at de i Grundsproget eller i Oversættelse er Hovedfolkene i Europa og Amerika bekendte. Dog naar man taler om Verdensliteratur, tænker man jo nærmest og hyppigst paa den skønne Literatur i alle dens Former.

Over forgangne Tiders Bogavl har Tiden selv fældet Dom. Faa Skribenter af mange tusinde, faa Værker af hundredetusinde tilhører Verdenslitteraturen. Navne paa saadanne Mænd og Værker har Enhver paa Tungen. *Divina Commedia* tilhører ikke Italien, *Don Quijote* ikke Spanien alene. Ved Siden af de verdensberømte Værker gives der fremdeles utallige, der bevares, æres og undertiden læses i de Lande, hvor de opstod, uden derfor at være bekendte udenfor Landet. Shakespeare tilhører Verdenslitteraturen, hans store Samtidige og Forgænger Marlowe kun den engelske Literatur. Saaledes er Klopstock kun tysk, Coleridge kun engelsk, Slowacki kun polsk. For Verden er de ikke til.

Imidlertid er der jo en mægtig Forskel mellem vore Dage og tidligere Tider, forsaavidt dels fremmede Sprog bliver lærte hyppigere og bedre, dels Samfærdselsmidlernes overordentlige Opsving og Dagspressens umaadelige Udbredelse har bragt Folkene hverandre langt nærmere, dels endelig Oversættervirksomheden er betydelig større end nogensinde før.

Hvor meget Oversættelser end er tagne til, er det imidlertid utvivlsomt, at Skribenterne i de forskellige Lande og Sprog er uhyre forskelligt stillede med Hensyn til at opnaa Verdensry eller blot tilbørlig Anerkendelse. Bedst er de franske Forfatters Stilling, skønt det franske Sprog vistnok, hvad Udbredelse angaar kun indtager den femte Plads. Naar en Forfatter er trængt

igennem i Frankrig, saa er han bekendt over hele Jorden. Først i anden Linje kommer Englænderne og Tyskerne, der imidlertid dog, naar de gør Lykke, kan regne paa en uoverskuelig Læsekres. Det er kun Skribenterne i disse tre Folkeslag, der kan haabe paa at blive læste i Originalen af de mest Dannede i alle Nationer.

Italienske og spanske Skribenter er langt mindre heldigt stillede; men de bliver dog læste af et vist Publikum udenfor deres Hjemstavn. Omtrent sideordnet med dem er Belgiens og Schweiz's franskskrivende Forfattere, der kun undtagelsesvis (f. Eks. for Cherbuliez's, Rod's og Maeterlinck's Vedkommende) tages for fulde i Frankrig. De russiske Skribenter læses vel ikke i Originalsproget udenfor deres Land, men den russiske Befolknings Milliontal bøder tildels derpaa.

Den, der derimod skriver finsk, ungarsk, svensk, dansk, islandsk, hollandsk, græsk osv. er i den almindelige Kamp om Verdensryet øjensynlig i højeste Grad ugunstigt stillet. Ham fattes i Vædekampen hans Vaaben, hans Sprog, og det vil for Skribenten omtrent sige Alt.

Det er umuligt at skrive noget som helst Kunstnerisk i et andet Sprog end Ens eget. Derom er vel Alle enige. Men Oversættelserne! indvender man. Jeg tilstaar det Kæfteri, at jeg kun kan betragte dem som en sørgelig Nødhjælp. De udelukker den sproglige Kunst, ved hvilken Forfatteren netop skulde gøre sig gældende, og jo bedre, jo større han er i sit Sprog, des mere taber han. Oversættelsernes nødvendige Ufuldkommenhed har til Følge, at en Forfatter af sjette Rang, der skriver et udbredt Sprog, et Verdenssprog, med Lethed bliver mere bekendt end en Forfatter af anden Rang, hvis Sprog kun tales af faa Millioner. Hvem der kender smaa og store Landes Literaturer vil villigt medgive det; men de store Landes Beboere vil i Reglen ikke tro det.

En eneste Indrømmelse gør man: lyriske Digte lader sig vanskeligt oversætte, taber i ethvert Tilfælde altid meget derved, og sædvanligvis bliver Forsøget paa at overføre dem til et andet Sprog allerede af den Grund ikke gjort, at det i ingen Henseende lønner sig. En Tysker indser ogsaa let, at den, der kun kender Goethes Digte af en Prosa-Oversættelse eller af en nødvendigvis fjern eller tvungen rimet Gengivelse paa et andet Sprog, umuligt kan nyde og vurdere dem. Franskmanden kan end ikke tænke sig Vers af Victor Hugo eller Leconte de Lisle paa et fremmed Tungemaal. Men ved Prosa-skrifter gælder efter den almindelige Synsmaade Tabet for ikke synderlig stort. Med Urette. Det er og bliver umaadeligt, om end mindre paafaldende

end ved Digte. Ordvalget og Ordenes Klang. Sætningernes Arkitektur og Vellyd, det sproglige Udtryks Ejendommelighed, Alt forsvinder. Oversættelser er ikke engang Afstøbninger.

Selv Den, der med Tanken rettet paa kunstnerisk udførte Oversættelser er tilbøjelig til at skatte Oversætteren som saadan højt, vil i enhver Tilfælde ikke negte, at de forskellige Folkeslags Forfattere er ret ulige stillede med Hensyn til Opnaaelse af Verdensry, om man end har set, at en Digter som Ibsen, der skriver et lidet udbredt Sprog, og endda langt ringere Aander end Ibsen, er trængt igennem overalt.

Men er dette Verdensry i Samtiden, i Nutiden afgørende? Betyder det, at Mesteren og Værket virkelig tilhører Verdenslitteraturen paa blivende Maade? Man maa have et meget lyst Livssyn for at tro det. Verdensryet synes mig at være en saare slet Maalestok for Fortjenesten.

For det første gives der Personligheder, som vinder Verdensry uden at hæve sig synderligt over den almindelige Jævnhøjde. Naar det Stade, hvorpaa de staar, falder sammen med den almindelige Dannelses Stade, og naar de tilhører et stort Folk, saa falder det dem let at blive bekendte alle Vegne. Georges Ohnet bliver læst overalt. Og en Forfatter behøver ikke at være ligefrem flov, ikke umiddelbart at tjene de herskende Fordomme for at vække almindelig Opsigt.

Han kan paa indirekte Maade være flov og triviell, idet han paa en grov, overfladisk Maade, i Kraft af en flad Dannelse angriber den flade Dannelse, f. Eks. ivrer mod monarkistiske, kirkelige, aristokratiske Fordomme, saakaldte konventionelle Løgne. Man har ogsaa set Skribenter uden nogen kunstnerisk Udvikling og ganske blottede for Kunstsans blive berømte ved med plump Overlegenhed at nedrakke deres Tidsalders største Kunstnere, Digtere og Tænkere og behandle dem fra oven nedefter som svagsindede eller forrykte. Den store Hob imponeres i de fleste Lande ved denne Optræden, og det Sammensmurre indrangeres i Verdenslitteraturen.

Omvendt synes det ikke sjældent at bero paa ren Tilfældighed, at denne eller hin Forfatter af høj Rang dør uberømt, ja efter sin Død forbliver uberømt; selv, hvor man uden Vanskelighed indset Grunden, hvorfor en Forfatter af mere underordnet Rang har naaet Verdensry, falder denne Grund ingenlunde altid sammen med selve Talentet.

Af alle danske Forfattere og Digtere har fra Middelalderen til vore Dage kun en eneste, H.C. Andersen, vundet Verdensry. Holberg, Nationens store

Opdrager, er neppe kendt af Navn udenfor Norden. Oehlenschläger kendes kun i Tyskland af Navn og agtes ringe. Ikke et Menneske i Europa kender Christian Winther eller Johan Ludvig Heiberg eller Poul Møller eller overhovedet nogen af de Mange, der var Andersens Ligemænd og mere end Ligemænd i Evner. Kun Andersen, der ikke kan regnes til vore største, tilhører da ved sine Æventyr Verdenslitteraturen.

Skønt Søren Kierkegaard er den nordiske Litteraturs betydeligste religiøse Tænkter, hører han ikke til den. Man skulde troet, at alle Forkæmpere for Kristendommen i Europa vilde sysselsat sig med ham som et Par Aarhundreder tidligere med Pascal; men hans Sprog har lukket ham ude.

Vistnok æder det Ypperste sig til sidst igennem overalt, og i vore Dage varer denne Proces visselig adskilligt kortere end tilforn. Men det maa ikke glemmes, at det store Flertal alle Vegne er sløvt, uvidende og af ringe Dømmekraft. Det Bedste er utilgængeligt for Mængden og det Fineste uforstaaeligt for den. Den løber efter den larmende Torveraaer, den gaadefulde Vindmager, adlyder Moden og tilbeder Heldet. At En i sin Tid har behaget Menneskeheden, er altsaa ikke nok til, at man varigt kan henhøre ham til Verdenslitteraturen.

I dette Øjeblik synes ingen Blomstringstid forestaaende i europæisk Litteratur. De bedste af de yngre Forfattere erstatter ikke de store Døde, Kipling ikke i England, d'Anunzio ikke i Italien. Men de er efter al Sandsynlighed berømtre end de største af deres Forgængere nogensinde i levende Live har været.

I vore Dage er imidlertid en Foreteelse indtraadt, som tidligere var ukendt, da den Mulighed endnu ikke foresvævede Digtere og Skribenter at blive almindelig berømte og læste overalt. Man er begyndt at skrive for et ubegrænset, ubestemt Publikum, og Frembringelsen lider derunder. Emile Zola afgiver et Eksempel. Sin store Romanrække *Familien Rougon-Macquart* skrev han for Frankrig, og den er derfor i det Hele tæt udarbejdet og med megen Omhu for det Sproglige. Sin Trilogi *Lourdes-Rome-Paris* har han paa sin Berømmelses Højde skrevet for den hele Jord, og er derfor i forskellige Afsnit blevet mere abstrakt end tilforn og i det Hele langt mindre omhyggelig for sin Sprogform. Han har her skrevet som Sarah Bernhardt spiller, naar hun optræder i Peru eller Chicago. Den, der vil virke stærkt, maa have sine Omgivelser for Øje; han maa virke der, hvor han er født, skrive for sine Landsmænd, hvis Udviklingstrin han kender. Saaledes kommer han, hvis

han er større anlagt, efterhaanden til at skrive for Verden. Hvad derimod fra først af er skrevet for Menneskeheden, det taber i Saft og Kraft hvad det vinder i Almenfattelighed, har ikke mere Jordbundens Krydderduft. Den, der umiddelbart vil skrive om Europa og Amerika, er udsat for at komme til at hylde en fremmed Smag, som er ringere end hans eget Folks. Skelen efter Verdensry og Verdenslitteratur medfører en Fare.

Paa den anden Side er det øjensynligt, at man ikke skal skrive for dem, der bor i samme Gade eller samme By, hvad især den angribende Forfatter altid er fristet til at gøre. Da Goethe dannede Ordet *Verdenslitteratur*, var Humanisme og Verdensborgeraand endnu alment hyldede Tanker. I de sidste Aartier af det 19de Aarhundrede har en stedse stærkere og hidsigere Nationalfølelse trængt disse Tanker tilbage. Litteraturerne bliver i vore Dage bestandigt mere nationale. Jeg mener imidlertid ingeniunde, at Nationalitets- og Verdensborgeraand udelukker hinanden. Fremtidens Verdenslitteratur vil blive des mere fængslende, jo stærkere det nationale Præg fremtræder i den, og jo mere uensartet den er, naar den blot som Kunst og Videnskab tillige har en almenmenneskelig Side. Hvad ligefrem er skrevet for Verden, det vil som Kunstværk neppe du.